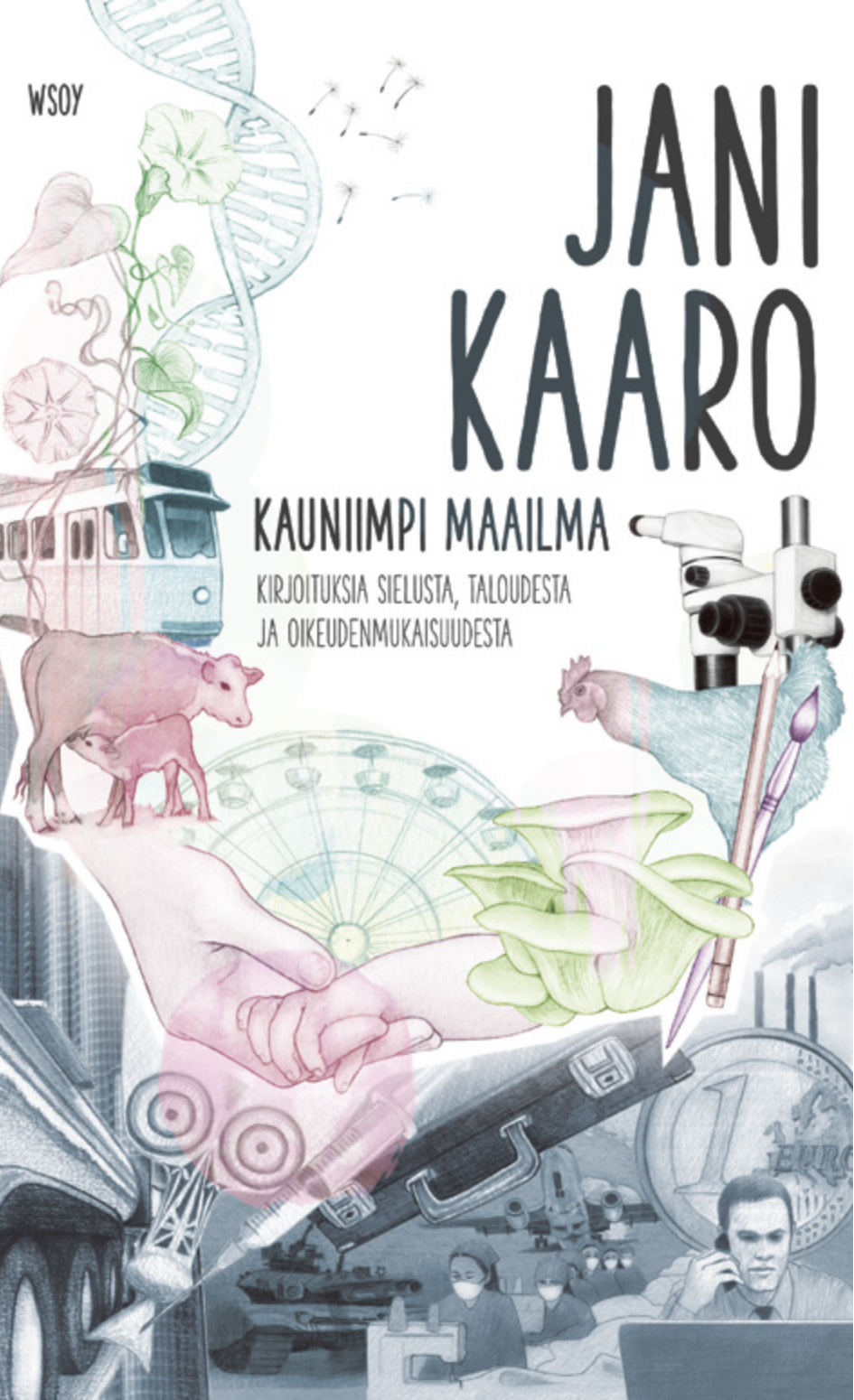

WSOY

JANI KAARO

KAUNIIMPI MAAILMA

KIRJOITUKSIA SIELUSTA, TALOUDESTA
JA OIKEUDENMUKAISUUDESTA

Jani Kaaro

KAUNIIMPI
MAAILMA

KIRJOITUKSIA SIELUSTA, TALOUDESTA
JA OIKEUDENMUKAISUUDESTA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Tämän kirjan kirjoittamiseen on saatu tukea
Suomen tiedetoimittajien liitto ry:ltä.

© JANI KAARO JA WSOY 2017
ISBN 978-951-0-41485-9
KANSI HELMI SIROLA
PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Alkusanat	7
Raha ja lahjan henki	11
Kuolemisesta ja tulikärpäisistä	63
Kadonneet unemme	83
Surun tehtävä	127
Unettomalle ystävälle	139
Se on vain psykosomaattista	149
Pikku Raha	167

Alkusanat

MINUT ESITELLÄÄN usein tiedetoimittajana. En voi sanoin kuvata, miten kyllästynyt olen tuohon titteliin. Muistan noin vuoden takaa erään tapahtuman, jossa minut esiteltiin yleisölle näin: »Tässä tulee mies, joka todella tietää.» Olisi pitänyt nauraa. Ehkä nauroinkin. Ei tieto yksin tee autuaaksi. Kyse on myös maaperästä, johon tieto putoaa, ja siitä, miten tieto kasvaa. Siksi tässäkään kirjassa tuskin on mitään, mikä klassisesti osuu »tiedetoimittamisen» piiriin. Kuopsuttelen pikemminkin maaperää.

Muutama vuosi sitten lehdissä oli muoti-ilmiönä kirjoittaa niin sanotusta *imposter*-syndroomasta. Siitä kärsivät kuulemma etenkin nuoret, uraputkessa olevat naiset. He pelkäävät, että he paljastuvat huijareiksi, että heidän osaamisensa on vain näennäistä eikä heillä ei ole todellista substanssia. Tunnistin oireet heti, vaikka en nuori nainen olekaan. Jätin lukion kesken ensimmäisen luokan jälkeen, muutin pois kotoa ja aloitin itsenäisen elämän. Sosiaalista pääomaa oli vähän, toisin kuin niin monilla ihmisillä ympärilläni. Kun sain isoja juttuja läpi *Helsingin Sanomiin*, voi pojat, miten *imposter*-syndrooma minua ravisteli. Kun artikkelini oli ilmestymässä, en saanut unta miettiessäni: Joko ne nyt huomaavat, etten ole mitään? Huomennako

kaikki romahtaa? *Imposter*-syndrooma liittyi minulla luokkaan, ei sukupuoleen. Nyt kun tämä kirja ilmestyy, en enää kärsi syndroomasta yhtä paljon kuin ennen. Kierkegaard kirjoitti, että mikään ei vapauta niin kuin negatiivinen kritiikki. Positiivinen kritiikki sanoo: olen tullut miellytetyksi, miellytä minua lisää. Negatiivinen kritiikki sanoo: olet tuhlannut aikaani, en halua sinulta enää mitään. Parhaimmillaan ihmiset kiittävät, pahimmillaan vapauttavat.

Olin *Helsingin Sanomien* avustaja yli kaksikymmentä vuotta. Se oli pitkä rakkaussuhde, jossa oli huippuhetkensä ja murheelliset laaksonsa. Keväällä 2015 suhteeni *Helsingin Sanomiin* alkoi viilentyä. Kun sitten julkaisin Rapporttivuokkila-lehden skruppini kyseenalaistaneen juttuni professori Matej Oreščin vilppiepäilyistä VTT:llä, oli selvää, että paluuta entiseen ei enää ollut. Silloin tuli tämän kirjan aika.

Mitään ruusuilla tanssimista kirjan kirjoittaminen ei ole ollut. Samalla kun tulovirta *Helsingin Sanomista* ehtyi, oli yllättävän vaikea löytää korvaavia tuloja. Odotuksistani huolimatta en saanut kirjan kirjoittamiseen muita apurahoja kuin Tiedetoimittajat ry:ltä 4 000 euroa, jolla ei pitkälle pötkitty. Tapahtui myös muita odottamattomia asioita, jotka veivät minut lähes vararikon partaalle. Kaksi vuotta olen taistellut vain pysyäkseni poissa ulosotosta. Nämä esseet ovat syntyneet tässä pinteessä. Olen käytännössä rahoittanut esseiden kirjoittamisen kirjoittamalla lehtiin toisia juttuja, joten kahteen viime vuoteen on kuulunut kirjoittamista enemmän kuin tarpeeksi. Voisin pitää tauon ja katsella maisemaa.

Tämä kokoelma alkaa pitkällä esseellä lahjasta. Se on parasta, mitä olen kirjoittanut. Näin tämä kirja jää ainakin omassa historiassani eräänlaiseksi merkkipalauksi; lahjaesseessä saan sanottua, mitä olen halunnut sanoa.

Tutustuin lahjan filosofiaan kauan sitten. Se oli se ainoa kerta, kun koetin päästä Helsingin yliopistoon opiskelemaan. Koska ponnistin peruskoulupohjalta, tarvitsin erikoisluvan. Antropologi Eeva Berglund kirjoitti suosituksen, ja dekaani antoi luvan pyrkiä yliopistoon. Jäin silloin puolen pisteen päähän ja tutkijanura tyssäsi siihen.

Sosiaaliantropologian pääsykoekirjana oli Marcel Maussin *Lahja*. Se teki minuun lähtemättömän vaikutuksen. Sen jälkeen sain käsiini Jacques Godboutin teoksen *The World of the Gift*. Tämän jälkeen tuli vielä Lewis Hyden mestarillinen *The Gift*, jolle olen esseessäni paljon velkaa. Vihdoinkin sain kaiken ulos.

Kun olin nuori mies, muistan, kuinka jotkin kirjat keikauttivat maailmani ylösalaisin. Se oli uskomaton tunne. Heitin kärrynpyöriä. Tai en, koska olen kömpelö, mutta harva asia tuntui niin hyvältä kuin nähdä maailma kokonaan uudesta näkökulmasta tai uudessa valossa. Nyt kun en enää ole niin nuori, näitä kirjoja on yhä vähemmän. Yksi tällainen on kuitenkin ollut Stephen Jenkinsonin *Die Wise*. Toinen kirjailija, jossa on jotakin samaa, on Martín Prechtel. Nämä herrasmiehet eivät ole tieteilijöitä. Yksi on saattohoitaja, toinen šamaani muuten vain, mutta kutsuisin heidän näkemyksiään viisaudeksi. Heidän äänensä kuuluu tämän kirjan esseissä. Yön ja nukkumisen osalta olen oppinut paljon psykologi Rubin Naimanilta, jonka näkemykset eivät kovin valtavirtaa ole nekään.

Porvoossa 12.1.2017

Jani Kaaro

RAHA JA LAHJAN HENKI

*»Lahjoja on annettava, lahjoja on otettava vastaan
ja lahjoihin on vastattava vastalahjalla, joka
on arvokkaampi kuin alkuperäinen lahja.»*

– MARCEL MAUSS

MINUT TUNNETAAN tiedetoimittajana, joten minun pitäisi – ja minun odotetaan – pysyvän aina faktoissa. En saa harhautua sen ulkopuolelle, mikä on tieteellisin metodein tutkittua ja tieteellisesti päteväksi osoitettua. Kun pysyttelen faktoissa, voimme toivoa, että tosiasioiden kapea valokeila valaisee hämärät nurkat. Siten saamme tietää, miten asiat ovat ja mitä meidän niille pitäisi tehdä.

Mitä mieltä olette, millä tavalla yllä sanottu soveltuu viime vuosien talouskeskusteluun? Jos olette seuranneet tuota talouskeskustelua, eikö näytä pikemminkin siltä, että faktat ovat muuttuneet täysin suhteellisiksi. Minkä tahansa faktan heitättekin talouskeskusteluun, asiantuntijoiden ja kommentaattoreiden piraijaparvet repivät sen sekunneissa kappaleiksi. Keynesiläiset repivät hayekilaisia, oikeistolaiset vasemmistolaisia, marxilaiset randilaisia, demokraatit neoliberaaleja – ja toisinpäin. Boksissa, jossa piirakka jaetaan, pätevät eri numerot ja eri tulokset kuin boksissa, jossa piirakka kasvatetaan.

Mitä faktoihinsa tarrautuva tiedetoimittaja voi tällaisessa tilanteessa tehdä? Jos pidän orjallisesti kiinni yksistä faktoista, näen, miten ihmiset täällä ja tuolla työntävät sormet korviinsa. Jos otan toisen valikoiman faktoja, toiset ihmiset kääntävät selkensä. Voisin toki tehdä siten kuin toimittajat yleensä tekevät, että jaan faktat niiden asianosaisiin bokseihin ja esittelen ne kuhunkin boksiin kuuluvina faktoina. Mutta miten tämä vaikuttaisi totuuden ideaan? Siirtäisin vastuun tosiasioiden valitsemisesta lukijalle. Tee omat päätelmäsi! Valitse oma boksi! Kuluttaja on aina oikeassa!

Tein niin tai näin, faktat ovat ahdas häkki. Ne potkivat minua ympäriinsä kuin flipperikuulaa. Ne ajavat minut nurkkaan ja halvaannuttavat minut estäen minua töräyttämästä jotain, mikä tuomitaan heti »pelkäksi mielipiteeksi».

Miten pääsen tämän dilemman ylitse? Todellakin, miten pääsen tämän dilemman ylitse nyt, kun aion puhua rahasta ja haluan suunnata sanani kaikille? Miten valitsen sanani niin, ettette lakkaa heti kuuntelemasta? Vastaukseni on, että käytän hyväkseni sitä, mikä selvimmin erottaa minut muurahaisesta. Ei en tarkoita ahkeruutta, vaan sitä toista – mielikuvitusta. Harva se päivä jossakin lehdessä lukee, että tarvitsemme visioita. Se on vain hieno tapa sanoa, että tarvitsemme mielikuvitusta, uusia tapoja nousta boksien sisältä niiden yläpuolelle ja uusia perspektiivejä, jotka paljastavat millaisia rakenteita ja polkuja löytyy boksien ulkopuolelta. Paras teoria ei ole sellainen, joka kumoaa toisen, vanhan teorian. Se on vain yksi uusi teoria, jonka seuraava uusi teoria kumoaa. Paras teoria on jotakin suurempaa; se on näkemys, johon sisältyy kaikki kilpailevat teoriat ja jonka valossa näemme, mitä ne tiesivät oikein ja mitä ne »tiesivät» väärin. Meidän on siis kysyttävä, ovatko nämä boksit osa jostakin paljon suuremmasta kokonaisuudesta, ekologisia lokeroita maisemassa, joka on niin suuri,

etemme kykene sitä hahmottamaan sammakkoperspektiivistämme.

Seuraavassa aion esittää vision rahasta, mutta tämä visio on samalla enemmän: se on visio taloudesta ja ihmisyydestä. Korostan, että kyse on visiosta. Sanan visio alkuperä kertoo, että visio on jotakin, mikä on nähty mielikuvituksessa tai unessa tai saatu yliluonnollisena näkynä. Kuten visiot usein minunkin visioni on vapaa. Se on epäortodoksinen, se ei seuraa minkään tieteenalan tiukkoja kriteereitä siitä, mitä voi sanoa ja mitä ei, ja se voi sisältää tulkintoja, jotka saavat kaikkien alojen besserwisserit kohottamaan kulmiaan. Nämä ovat kuitenkin visioiden luonteeseen kuuluvia sivuoireita. Visioiden tarkoitus on viedä pois vanhasta ja ortodoksisesta ja esitellä kokonaan uusi maasto ja maisemanmuodot.

Se, mitä seuraavassa esitän, on eräänlainen ihmisyyden myytti. Kun sanon myytti, tarkoitan myyttiä, kuten marxilaista tai randilaista myyttiä tai keynesiläistä tai hayekilaista myyttiä. Kun kutsun omaa visiotani myytilksi, en tarkoita, että se olisi humpuukia tai valetta. Myytit ovat ymmärryksemme välttämätön väline. Ihmiset ovat aina kertoneet myyttejä, sillä myytit ovat suuria metaforia suurista asioista, ja me ymmärrämme suuria asioita parhaiten tai kenties ainoastaan metaforien kautta. Myyttiäni saa repostella, repiä ja kyseenalaistaa; sille saa nauraa ja sen saa polkea maahan, sen voi nolata kyynisillä kommentteilla – mutta ihmettelen, jos kukaan kykenee nitistämään lopullisesti sen henkeä, sillä uskon, että tämä henki on tärkeä osa ihmisyttämme.

Rahalla on monia määritelmiä, joista kukin kertonee jotakin rahasta, ja yhdet määritelmät kertovat enemmän kuin toiset. En aio tässä kuitenkaan piitata näistä määritelmistä, sillä minua kiinnostaa vain yksi asia: liike. Kun

ajattelen rahaa, ajattelen ihmisten keskeytymätöntä muurahaispolkua maailman metropoleissa, lentokoneita, jotka nousevat ilmaan ja laskeutuvat kiitoradoille, metrojunia, jotka ilmestyvät näkyviin ja katoavat rotantunneleihinsa kaupunkien alle. Ajattelen öljynporaustorneja, kaivoksia ja rahtilaivoja, ydinvoimaloita, tietokoneita ja älypuhelimia, meklareita, Ferrareita ja palmuja, yksityisjettejä ja huviveineitä kaartelemassa luksushuviloiden edustalla.

En aio pysähtyä määritelmiin, koska en halua tähän mitään pysähtynyttä ja staattista. Rahan arvoitus on tämä jatkuva dynaaminen liike, tapa, jolla se energisoi yhteiskunnan keskeytymättömästi hyöriäksi muurahaispesäksi. Raha on niin välttämätöntä kaiken tämän liikkumiselle, että sitä voisi ajatella ensisijaisesti liikkeenä.

Rahan taipumus olla liikkeessä tai saada aikaan liikettä tulee konkreettisimmin ilmi siellä, missä tuo liike loppuu. Jos raha vedetään pois mistä tahansa paikallistaloudesta, kaikki pysähtyy. Tehtaiden uunit sammutetaan, liukuhinnat pysäytetään, liikenne hiljenee, ihmiset muuttavat pois, kaupunki autioituu. *Helsingin Sanomien* toimittaja ei turhaan raportoinut kesäkuussa 2015 velkaongelmien kurittamasta Kreikasta otsikolla »Ihmisillä ei ole enää rahaa. Ateena on kuin kummituskaupunki». Ateena ei kuitenkaan ole kummituskaupunki siksi, että jäljellä olisi vain kummituksia. Se on kummituskaupunki, koska »aave koneessa» on jättänyt masiinan.

Voimme nähdä tämän saman saman pysähtymisen tapahtuvan myös yksittäisen ihmisen mikrokosmoksessa. Näemme ensin, miten työssä käyvän ihmisen elämässä on keskeytymätön hyöriä, jatkuva liike työpaikalle, työtapaamisiin, seminaareihin, kokouksiin ja takaisin kotiin. Sitten näemme, miten työttömältä tuo liike loppuu, miten hän istahtaa aloilleen television ääreen, passivoituu ja pahim-

millaan menettää näköalansa tulevaisuuden suhteen. Raha loppuu. Liike loppuu. Koko elämä hidastuu niin, että tämä hetki ja tulevaisuus sulautuvat yhteen.

Rahan sanotaan olevan kaiken pahan alku ja juuri. Onko se? Ennen kuin päätämme allekirjoittaa tämän lauseen, otetaan askel taaksepäin ja mietitään hieman lisää rahan maagista voimaa saada kaikki liikkeeseen. Filosofi Adam Smith luonnehti tätä voimaa näkymättömäksi kädeksi. Hänen kielikuvansa on saanut osakseen sekä ihailua että pilkkaa, ja aika ajoin kuulun itse sen ihailijoihin. Mielestäni »näkymättömän käsi» kuvaa erinomaisesti rahan metafyyisistä aspektia.

Tämä metafyyisinen aspekti ei jäänyt huomaamatta ihmisiltä, joille jumalat olivat todellisia ja hyvin konkreettisia. Antiikin Roomassa raha kuului jumalatar Juno Monetan suojeluksen (mistä rahan englanninkielen nimitys *money*.) Rooman rahapaja sijaitsi keskellä kaupunkia, Juno Monetan temppelin yhteydessä, ja siellä kolikoihin leimattiin jumalattaren kuva. Se, että raha kuului jumalattarista voimakkaimman suojeluksen ja kantoi hänen kuvaansa, oli tapa tunnustaa rahaan liittyvä pyhä aspekti. Myös tätä varhaisemmalla ajalla lyödyistä kolikoista löytyy mehiläisiä tai oliivipuita, joita kyseiset kansat arvostivat pyhinä. Jos menemme vielä varhaisempaan aikaan, jolloin rahana käytettiin suolaa, oliiviöljyä tai karjaa, kaikki nämä »vaihdamman välineet» saivat osakseen jotakin sen suuren näkymättömän käden pyhydestä, joka sai asiat liikkumaan. Toisin sanoen suola, oliivipuut, karja tai kolikot itsessään saattoivat olla olematta pyhiä, mutta kun ne tempautuivat tähän mystiseen liikkeeseen, joka sai maailman pyörimään, ne tulivat pyhiksi. Liike itse oli siis pyhää, ja mikä tahansa, mikä osallistui tuohon liikkeeseen, sai osansa pyhydestä.

Eikö tällainen puhe kuulosta järjenvastaiselta? Tämän päivän näkökulmasta kaikki on täysin päinvastoin. Lähes

kaikki, mitä maailmassa tuotetaan – tavarat ja palvelut –, kiertää rahataloudessa, eikä se todellakaan tee niistä pyhiä. Päinvastoin, me taistelemme kynsin ja hampain, jotta mielestämme pyhät asiat, kuten veripussit tai alkiot, eivät joutuisi rahatalouden kiertoon, koska se tekisi niistä pelkkiä taloudellisia hyödykkeitä ja siten epäpyhiä. Samalla tavalla monelle meistä ajatus seksin ostamisesta tuntuu epämukavalta, sillä siinä jokin, mikä monien mielestä edelleen on jollakin tavalla pyhää, muuttuu laskelmoitukseksi hyödykkeeksi.

Entä sitten toinen kysymys. Jos vain rahatalous saa maailman pyörimään, eikö maailma pyöri ilman rahaa tai jotakin rahan verrattavaa? Jos jonkin katastrofin seurauksena raha katoaa, eikö meillä ole mitään mahdollisuutta saada asioita uudelleen liikkeeseen?

Kauan ennen kuin raha nykymielessä oli olemassa, maailma pyöri fantastisesti. Sitä pyöritti toisenlainen järjestelmä, joka itsessään oli pyhä ja jonka säännöt olivat loukkaamattomia. Väitän tässä visiossani, että rahan mahti saada asiat liikkeeseen johtuu siitä, että raha on ottanut tämän alkuperäisen liikkeen paikan. Rahan näennäinen mystisyys – kyky saada asiat selittämättömällä tavalla liikkumaan – kumpuaa tästä alkuperäisestä järjestelmästä, mutta rahatalous ei ole sisäistänyt sen henkeä ja filosofiaa. Päinvastoin, olemme rakentaneet rahataloudesta alkuperäisen järjestelmän vääristyneen muodon, ja se on vienyt meidät syviin ongelmiin.

Mikä tämä alkuperäinen järjestelmä siis on? Voimme tutustua siihen seuraamalla erästä hoikkaa miestä Edinburghin linnaan Skotlannissa 1920-luvun alussa. Mies on puolalaisyntyinen antropologi Bronisław Malinowski, joka on juuri viettänyt monta vuotta eteläisellä Tyynellämerellä, lähellä Papua-Uusi-Guineaa. Hän olisi kotiutunut

jo aiemmin, mutta ensimmäinen maailmansota jumiutti hänet Trobriandsaarille ylimääräiseksi ajaksi. Hän hyödynsi tämän ajan tekemällä havaintoja paikallisten ihmisten tavoista ja kulttuurista ja sai aikaan yhden antropologian suurista klassikkoteoksista, *Argonauts of the Western Pacific*.

Nämä Tyynenmeren saarilla tehdyt havainnot heräsivät eloon tuona päivänä Edinburghin linnassa, jossa Malinowski oli turistina. Hän kuunteli turistioppaan esitelmää kuninkaallisten kruununjalokivistä ja sai tietää, kuka kuninkaallisista oli käyttänyt mitäkkin jalokiveä, mikä jalokivi oli saatu keneltäkin ylimykseltä, mitä jalokiveä oli käytetty missäkin tilaisuudessa, mitkä jalokivet oli viety vääryydellä Lontooseen ja mitkä niistä oli skotlantilaisten riemuksi onnistuttu palauttamaan takaisin.

Kun Malinowski katsoi jalokiviä tarkemmin, hän ihmetteli, miten rumilta ja tuhnuisilta ne hänestä näyttivät. Silloin hän oivalsi, että hän oli nähnyt jotakin hyvin samankaltaista ennenkin. Se oli vain tapahtunut trooppisella saarella, jossa tummahipiäiset miehet ja naiset istuivat kaislakattoisten rakennelmien alla ja esittelivät kotiloista tehtyjä kaula- ja rannerenkaitaan. He kertoivat toisilleen, ketkä kaikki olivat omistaneet ranne- ja kaularenkaat aiemmin ja oliko omistajien joukossa päälliköitä tai muita suuria nimiä. Mitä kuuluisampia omistajia koruilla oli ollut, sitä legendaarisempi oli korujen maine ja sitä enemmän niitä haluttiin. Kuuluisista koruista puhuttiin vapaa-ajalla. Niille oli omat nimet, ja niille kirjoitettiin ylistyslauluja. Niistä nähtiin unia, joiden perusteella arvailtiin niiden seuraavaa omistajaa. Koruja ei omistettu siinä mielessä kuin me ajattelemme omistuksesta. Kukaan ei saanut pitää niitä itsellään. Ne saatiin lahjoina, ja lahjat oli aina annettava eteenpäin. Kun joku sai korun itselleen, se oli saattanut kiertää lahjana ihmiseltä ihmiselle jo satoja vuosia. Korun

saaja ei saanut pitää sitä itsellään kuin noin vuoden, minkä jälkeen hänen oli annettava se eteenpäin. Lahjojen kiertoa ei saanut pysäyttää, sillä se oli yhteisöjen vaurauden taie.

Palaamme Trobriandsaarille vielä takaisin, mutta miettikäämme ensin hieman syvemmin lahjan olemusta. Lahja on jotakin, mikä pakottaa meidät armoille. Ennen kuin saamme lahjan, emme tiedä siitä mitään. Emme tiedä, että jossakin on lahja meitä varten, emme tiedä, keneltä ja millainen se on. Todellinen lahja annetaan aina spontaanisti, ja se tulee vastaanottajalleen yllätyksenä. Näin lahja vaatii meitä antautumaan »armoille», omalle yllätyksellisyydelleen, jotta voimme ottaa sen vastaan. Jos lapsi pyytää joululahjaksi pelikonsolia ja saa sen, tiedämme syvällä sydämessämme, että lahjan henki ei ole toteutunut. Pyydetty lahja on laskelmoitu lahja, eikä laskelmoitu lahja ole todellinen lahja.

Nämä periaatteet toteutuvat hyvin saadessamme lahjoista suurimman: elämän lahjan. Me emme pyydä saada syntyä tähän maailmaan. Emme suunnittele ja laskelmoi syntyvämmme tiettyyn perheeseen. Me saamme elämämme lahjana vanhemmiltamme, jotka puolestaan saivat oman elämänsä lahjana omilta vanhemmiltaan. Emmekä saa lahjana ainoastaan elämäämme vaan myös kaiken sen huolenpidon, jonka vanhemmat lapsilleen antavat. Vanhemmat ruokkivat meitä, vaatettavat meidät, valvovat öitä, puhaltavat pipit ja hoitavat meitä jaksamisensa ääri rajoille odottamatta vastapalveluksia. Kaikki tämä on lahjaa. Mutta lapsi ei ole ainoa, joka on saanut lahjan. Monet vanhemmat kokevat, että lapsi itse on lahja, jonka he ovat saaneet ottaa vastaan. Vaikka he tietävät, että lapsi saa alkunsa sukusolujen yhtymisestä ja sitä seuraavan geneettisen ohjelman etenemisestä, he eivät voi olla ajattelematta lasta lahjana. Kun he näkevät ensimmäisen kerran pienen pienet varpaat,

sormet ja korvanlehdet, heidän on vaikea ajatella, että he olisivat jollakin tavalla *itse tehneet* tämän täydellisen pienen luonnonolion. Koska lahja on nimenomaisesti jotakin, mitä emme ole itse tehneet ja mikä meille annetaan, lapsi ei voi olla mitään muuta kuin lahja. Siksi vanhemmat kaikkialla huokaavat hiljaisen kiitoksen, kun he ovat saaneet pienen vauvansa käsivarsilleen. Kiitoksen sille – kuka tai mikä tahansa se olikin –, jolta he lahjan ovat saaneet.

On olemassa myös muita vastaavia lahjoja. Mene esimerkiksi jääkaappisi vihanneslaatikolle ja nosta pöydälle kaikki, mitä siellä on. Pöydällä on nyt kenties purjoja, porkkanoita, perunoita ja paprikoita. Olet ostanut ne kaupasta, joten ne ovat hyödykkeitä, mutta ennen kuin niistä tuli hyödykkeitä, ne olivat lahjoja. Me emme ole tehneet perunoita, porkkanoita tai paprikoita. Emme ole tehneet Aurinkoa, josta ne ottavat energiansa, emme maaperää, mistä ne saavat ravinteensa, emmekä ilmakehää, johon ne hengittävät aineenvaihduntansa. Olemme voineet jalostaa niitä ja käyttää niiden viljelyyn lannoitteita ja torjunta-aineita, mutta jos niitä ei alun perin olisi ollut olemassa, meillä ei olisi ollut mitä jalostaa ja kasvattaa. Luonto kokonaisuudessaan on lahjaa, ja monet luonnonkansat ymmärsivät tämän meitä paremmin. He ymmärsivät, että luonto säilyttää rikkautensa vain, jos sitä kohdellaan lahjana.

Lopuksi vielä sananen niistä lahjoista, joiden kanssa me synnymme. Niistä meille voisi kertoa jotakin mies nimeltä Srinivasa Ramanujan. Hän oli köyhän perheen poika, joka eli Intiassa 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Hän ei saanut hienoa opetusta eikä kannustusta akateemiselle uralle, mutta hän oli pienestä pitäen kiinnostunut matematiikasta. Hän luki lapsena kaiken matemaattisen kirjallisuuden, jonka käsiinsä sai, ja ratkoi lukemansa pohjalta monimutkaisia teoreemoja ja muita matemaattisia ongelmia. Hän

kirjoitti yhtälönsä liitutaululle, koska hänen perheellään ei ollut varaa paperiin. Ihmiset, jotka tunsivat Ramanujanin, sanoivat, että hän eli ja hengitti matematiikkaa.

Vuonna 1913 Ramanujan lähetti Cambridgen yliopiston kuuluisalle matemaatikolle G. H. Hardyille matemaattisia tutkielmiaan. Ne olivat niin edistyneitä, ettei Hardy voinut uskoa niiden tulleen joltakin köyhältä intialaiselta nuorukaiselta, josta hän ei ollut koskaan kuullutkaan. Siitä alkoi kuitenkin näiden kahden miehen yhteistyö, jota pidetään matematiikan historiassa yhtenä tärkeimmistä kukoistuskausista. Kun Hardyilta myöhemmin kysyttiin, mikä oli hänen suurin saavutuksensa matematiikan alalla, hän vastasi, että Ramanujanin löytäminen.

Sisäisistä lahjoista voisi kertoa jotakin myös Thomas Bewick. Monet britit tuntevat hänet miehenä, joka kuvitti teoksen *A History of British Birds*, joka julkaistiin kahdessa osassa vuosina 1797 ja 1804. Bewick oli piirtäjänä luonnonlahjakkuus, ja hänet tunnetaan puukaiverruksen eli ksylografian kehittäjänä. Kukaan ei kuitenkaan koskaan kannustanut häntä piirtämään, ei edes siten, että hän olisi nähnyt lapsuudessaan piirroksia ja kuvia. Bewick on kertonut, että ainoat »maalaukset», jotka hän lapsuudessaan näki, olivat kyläkirkon maalaus ja tavernan kyltti. Hänen vanhempansa olivat köyhiä vuokraviljelijöitä, jotka eivät ymmärtäneet, saati hyväksyneet nuoren Thomasin innostusta piirtämiseen. Mutta nuori Thomas piirsi millä tahansa välineellä ja mihin tahansa alustalle aina kun sai siihen tilaisuuden.

Mitä Ramanujanin ja Bewickin tarinat kertovat lahjan luonteesta? Sen, miten paljon me todella olemme lahjan armoilla. Emme tiedä, millaisten lahjojen kanssa synnymme, mutta olivatpa ne mitä tahansa, me olemme niiden omia enemmän kuin ne ovat meidän omiamme.

Ramanujan ei voinut vaihtaa lahjaansa musiikkiin tai urheiluun – hän oli matematiikan oma. Matematiikka oli valinnut hänet, ja se oli hänelle ainoa tie. Ramanujan tiedosti selvästi lahjansa, sen, miten vähän hänen kykynsä olivat hänen omaa tekoaan, sillä hänen tiedetään sanoneen seitsemän vuoden iässä: »Millään yhtälöllä ei ole minulle merkitystä, ellei se ilmennä Jumalan tahtoa.»

Ramanujanin ja Bewickin tarinat kertovat muustakin. Kuvitelkaa, että Ramanujan tai Bewick ei olisi koskaan saanut käyttää lahjaansa. Heitä olisi piiskattu, kunnes he olisivat hyväksyneet, että heidän oli keskitettävä voimansa ja osaamisensa tuottavaan monotoniseen työhön. Voimme kuvitella, mitä se olisi heille merkinnyt. Heidän henkensä olisi murrettu. Heidän siipensä olisi katkaistu. Elämä olisi tuntunut heille merkityksettömältä, lähes rangaistukselta. Tämä kertoo lahjan toisesta ominaisuudesta: Lahjat haluavat tulla käytetyiksi. Ne haluavat kasvaa täyteen kukoistukseensa ja antaa itsensä eteenpäin. Lahjat haluavat tulla annetuiksi, ja siksi lahjojen luonto on olla liikkeessä. Luonnonkansoille tämä oli imperatiivi, ja heille lahjojen kierron loppu oli maailmanloppu. Me länsimaalaiset olemme eläneet tällaista maailmanloppua jo kauan, ja se on tehnyt meistä kyynisiä, välinpitämättömiä ja kykenemättömiä näkemään, miten lahjaksi saatu elämämme on riippuvaista kaikista muista lahjoista.

Palatkaamme nyt Trobriandsaarille tutustumaan lahjan kiertoon. Millainen saarten yhteisö oli? Trobriandsaarten tärkeä elinkeino oli jamssinviljely. Maaperä oli hedelmällistä, joten jamssia tuotettiin yli tarpeen. Sadonkorjuun aikana kaikki kotitaloudet varastoivat kasvattamansa jamssin suuriksi kasoiksi erityisiin jamssimajoihin. Ihmiset kiertelivät katsomassa majoja, ja ne olivat kaikkien puheenaihe. Niitä ihailtiin ja ylistettiin.

Ihmiset eivät kuitenkaan pitäneet kaikkea jamssia itsellään. Vähintään neljäsosa annettiin pois lahjoina, pääosa kylän päällikölle ja vaimon veljelle. Vaimon veljelle siksi, että kun mies meni naimisiin, hän muutti vaimonsa talouteen, jossa vaimon veli oli perheen pää. Kun mies sai lapsia vaimonsa kanssa, hänen lapsensakin kuuluivat nimellisesti vaimon veljelle, vaikka isä käytännössä kasvattikin heidät. Kun isä kuoli, hänen perintönsä meni vaimon veljelle ja lapset saivat perintönsä äidinpuoleisilta sediltä.

Päälliköt tulivat päällikkösuvuista, ja he olivat eri asemassa kuin muut miehet. Päälliköillä oli hyvät mahdollisuudet tulla erittäin rikkaiksi, sillä he saattoivat ottaa useita vaimoja. Paitsi että päällikkö sai osan kaikkien talouksien sadosta, vaimojen veljet joutuivat maksamaan päällikölle 30–50 prosenttia kaikesta tuottamastaan. Päälliköllä saattoi olla jopa 20–40 vaimoa, joten on helppo ymmärtää, miten käsittämättömän rikkaita päälliköt mahtoivat olla.

Päälliköt olivat kuitenkin osa lahjojen kiertoa kuten kaikki muutkin, ja he antoivat suuren osan omaisuudestaan lahjoina takaisin kiertoon. He järjestivät juhlallisuuksia omille heimolaisilleen ja toisten saarien lähetystöille ja varustivat oman lähetystönsä viemään lahjoja toisille saarille. Päälliköiden lahjat olivat aina valtavan suuria ja käsittivät satoja sikoja ja satoja koreja jamssia, hedelmiä, kalaa, pähkinöitä ja kookospähkinöitä. Saarelaisten mielestä suuri omaisuus teki suuren päällikön, mutta vain siksi, että mitä enemmän päälliköllä oli omaisuutta, sitä enemmän hän antoi lahjoja. Päällikkö ei kerännyt omaisuutta eikä hänen tarvinnutkaan, sillä lahjojen kierto takasi, että kaikki, mitä annettiin pois, palasi vielä suurempana takaisin.

Sananen muistakin lahjoista on paikallaan. Päälliköiden tavoin myös poppamiehet ja erikoisosajaajat olivat lahjojen vastaanottajia. Esimerkiksi veneen rakentaminen oli iso työ

NÄKYMÄ MAAILMAAN, JOSSA TALOUS ON IHMISEN PALVELUKSESSA JA ELÄMÄLLÄ ON MERKITYS.

Jani Kaaro tunnetaan ajattelijana, joka kulkee rohkeasti loppuun ajatuspolkuja, joita muut eivät rohkene seurata. Tässä kirjoituskokoelmassa hän tutkii arkipäiväistä olemassaoloa uusimman tieteen ja luonnonkansojen ikiaikaisen elämänmenon kautta. Miksi olemme onnettomia kaiken materian keskellä? Ovatko talouden rautaiset lait ikuiset? Määrittäkö aivojen sähköinen toiminta olemassaolomme? Kaarolle nämä eivät ole tyhjiä ajatelmia tai kannanottoja vaan kysymyksiä, jotka vaativat vastausta.

	 9 789510 414859	
www.wsoy.fi	30	ISBN 978-951-0-41485-9

